



Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

Häckande fåglar på Stora Karlsö 2005

Rapporter om natur och miljö – nr 2006: 9



Häckande fåglar på Stora Karlsö 2005

– samt jämförelser med inventeringar gjorda
1984-85 och 1998

STELLAN HEDGREN & TUOMO KOLEHMAINEN



Omslagsbild: Ruvande silvertärna *Sterna paradisaea*. På Stora Karlsö har antalet häckande par ökat kraftigt under senare år. Foto: Stellan Hedgren.

ISSN 1653-7041

LÄNSSTYRELSEN I GOTLANDS LÄN – VISBY 2006

BAKGRUND

Stora Karlsö 1888-1994, en period av igenväxning

Stora Karlsö har troligen betats av får mer eller mindre kontinuerligt ända från tidig bronsålder fram till slutet av 1800-talet. Som ett resultat av det tidvis intensiva betet omvandlades ön successivt till en öppen alvarmark nästan helt utan träd och buskar. I reseberättelsen från sitt besök på Stora Karlsö sommaren 1741 skriver Linné att ”Fåren gingo hela dagarna uppå detta torra fält och på denna skarpna flisa, utur vilken fårgräset växte mycket glest och där eljest var så magert att man snart skolat trott det själve fjällmössen här kunnat dött av hunger. ...Likväl blevo fåren här smällfeta”.

På de tidigaste fotografierna från ön, tagna vid slutet av 1800-talet, framträder den som karg och kalbetad. De enda kvarvarande träden är ”Linnés ask” i röset uppe på Röjsu haid, fyra almar vid Älmar på öns sydsida samt två numera försvunna hagtornsträd i närheten av myren. I slutet av 1800-talet fanns t.ex. inte en enda enbuske på ön!

Hösten 1887 avhystes dock fåren från Stora Karlsö av den nye ägaren, Karlsö Jagt- och Djurskyddsförenings AB (Karlsöklubben), och ön började så sakteliga att växa igen. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet lät dessutom Willy Wöhler, initiativtagare till bildandet av Karlsöklubben, så in och plantera ett stort antal träd och buskar på olika platser på ön, en verksamhet som pågick fram till 1932.

Av tillgängliga fotografier att döma tycks dock igenväxningen – ”hjälpplanteringarna” till trots – ha gått förhållandevis långsamt under den första hälften av 1900-talet. Visserligen intog såväl enen som den inplanterade vejkseln och tallen allt större områden, samtidigt som lövskogen i rasbranterna växte sig allt högre och tätare. Men ännu under 1960-talet dominerades ön av öppna hållmarker och alvartorrängar.

Under 1970- och 1980-talet tog dock igenväxningen rejäl fart (se fotografierna på nästa sida), och i slutet av 1980-talet täcktes vissa delar av ön av nära nog ogenomträngliga snår av en och vejksel. Vid det laget började dessutom lövskogen i Hiens, Norderhamnsbergets och Hasslis rasbranter att mer påtagligt dölja klintarna.

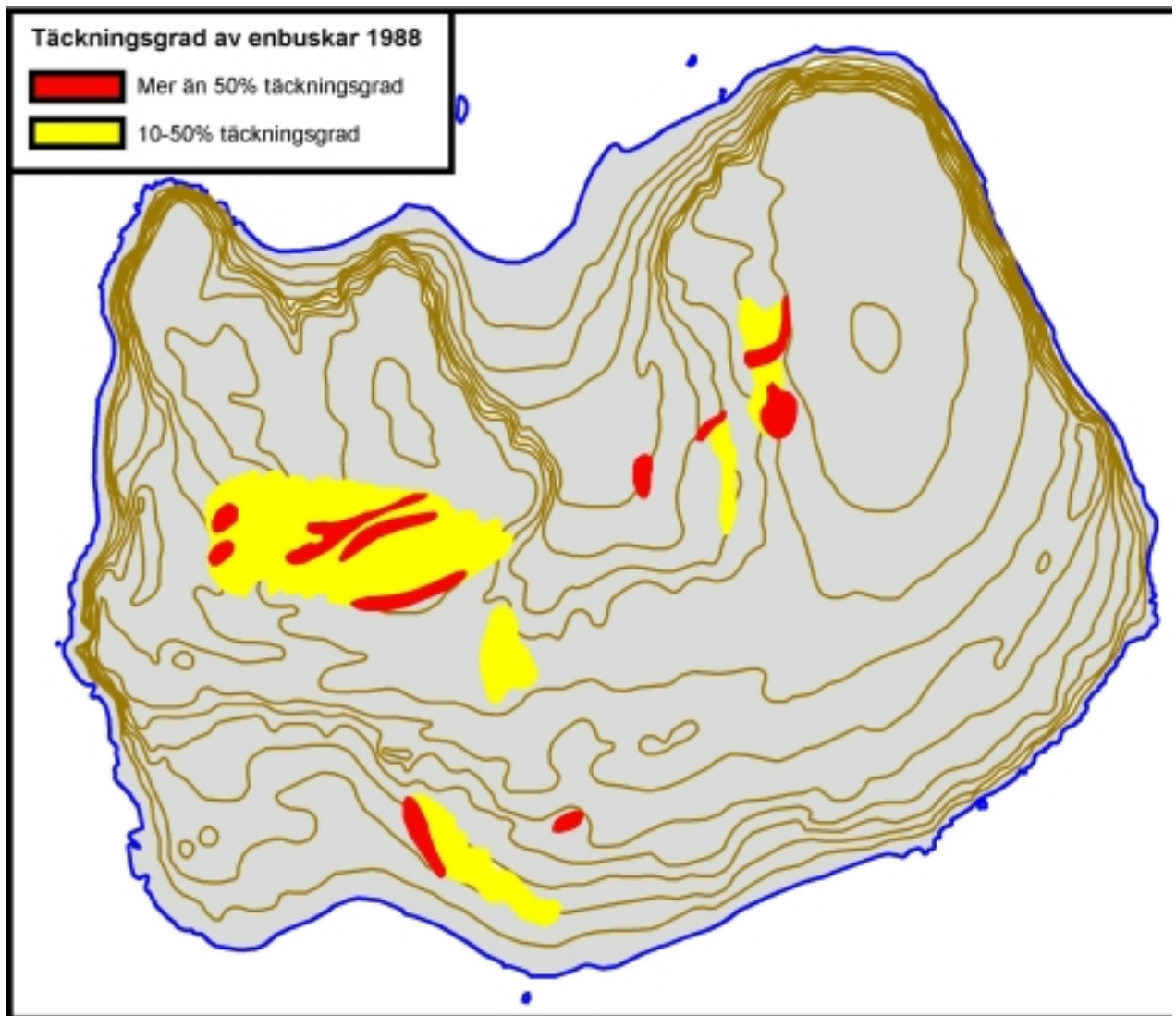
Även gräs- och örtvegetationen hade vid det laget förändrats avsevärt jämfört med hur den tedde sig 100 år tidigare. Beteskänsliga arter som knylhavre, liten sandlilja, stor kustruta och gullris hade ökat starkt, medan betesgynnade arter som tulkört, fältsippa, kattfot och kungsmynta hade minskat. Även orkidéer som Adam och Eva och S:t Pers nycklar, som till en början gynnades av att betet hade upphört, hade under de senaste årtiondena börjat att gå tillbaka, till stor del troligen beroende på att deras frön fått allt svårare att gro i ett allt högre och tätare växttäckte, och att det därför inte skedde något nytillskott av unga plantor.

Vid det laget började många inse att det började bli hög tid att göra något åt den accelererande igenväxningen. Och under slutet av 1980-talet började diskussioner att föras mellan Karlsöklubben, Länsstyrelsen i Gotlands län och Naturvårdsverket om huruvida man kanske åter borde börja beta ön med får. I samband med dessa diskussioner lät Länsstyrelsen genomföra en komplett inventering av träd- och buskvegetationen på ön (Broqvist & Magtorn 1989). Det visade sig då att inom vissa delar av ön översteg täckningsgraden av bl.a. enbuskar 50 % (se kartan på sid. 6). Den örtvegetation som tidigare hade funnits i dessa områden hade nästan helt skuggats bort.



Norderslätt 1960 (ovan) och 1988 (nedan).





Täckningsgrad av enbuskar inom de delar av Stora Karlsö som vid slutet av 1980-talet var mest bevuxna med en (efter Broqvist & Magntorn 1989).

Fåren tillbaka

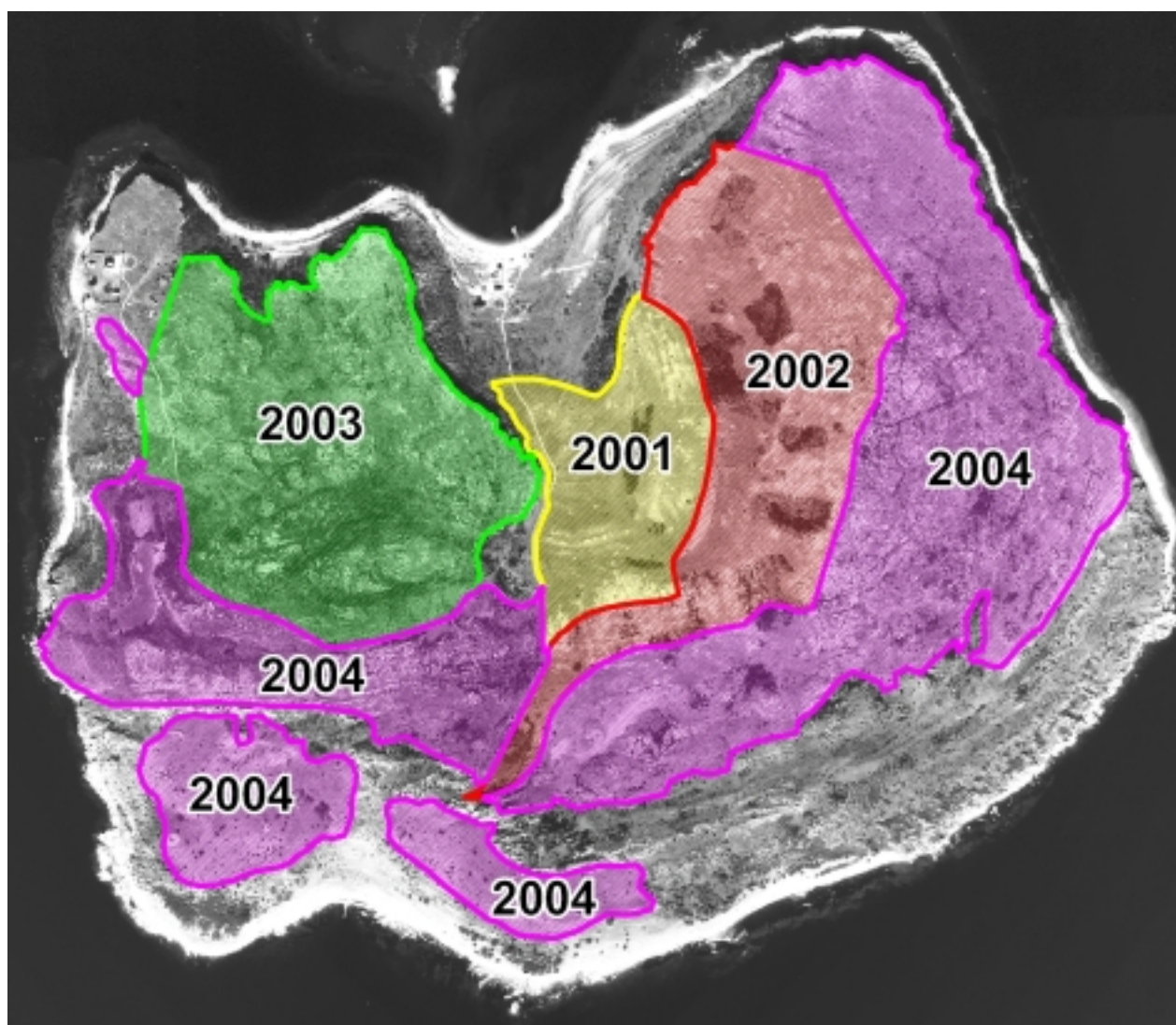
I augusti 1994 kom så Karlsöbolaget och Länsstyrelsen överens om att genomföra ett treårigt försök som skulle omfatta dels röjningar på Suderslätt samt öster och söder om Tallar, dels bete med får inom ett ca 25 hektar stort område på Suderslätt. Stängslingen på Suderslätt genomfördes under september samma höst, och den 26 maj 1995 landsattes så 38 tackor med lamm vid Suderhamn. Efter ett 108 år långt uppehåll betade får åter på Stora Karlsö!

Eftersom erfarenheterna av den treåriga försöksperioden av såväl Karlsöklubben som Länsstyrelsen bedömdes som genomgående positiva, kom betet att fortsätta även efter 1997, och från och med sommaren 1999 utvidgades betesområdet till att omfatta även Röjsu haid, Svarthällar och den södra delen av Norderslätt. På denna östra del av ön har fåren dock inte släppts ut förrän i slutet av juni, efter det att orkidéerna Adam och Eva och S:t Pers nycklar har blommat över.

Life-projektet ”Restaurering av alvarmiljöer på Stora Karlsö” 2001-2004

Att genomföra röjningar ute på Stora Karlsö kostar mycket pengar, inte minst på grund av att all röjningspersonal måste transporteras ut till området i båt, och för att genom omfattande vegetationsröjningar och utökat fårbeta kunna återskapa de alvarmiljöer som varit på väg att försvinna, sökte Länsstyrelsen år 2000 bidrag från EU:s fond **Life Natur**. Målet för projektet var att återskapa ett öppet landskap med inslag av buskar och träd där växter och djur som är specifika och karakteristiska för Stora Karlsö finns kvar i livskraftiga populationer.

Medel erhöles från EU, och under åren 2001-2004 röjdes sammanlagt 158 hektar på Stora Karlsö (se kartan nedan). Den totala kostnaden för projektet blev 640.014,32 euro, d.v.s. närmare 6 miljoner svenska kronor (se vidare Hedgren 2004)..



Områden som röjdes 2001-2004.

Röjningarna genomfördes genomgående med handhållna röjsågar och motorsågar. De avsågade buskarna och träden transporterades ihop i högar med hjälp av fyrhjuliga terrängmotorcyklar försedda med släpvagn, varefter högarna brändes upp.



Röjningsarbete på Stora Karlsö..



Marmorberget den 17 augusti 2003, före rökning.



Marmorberget den 16 oktober 2003, efter rökning.



Smaldal den 16 augusti 2004, före rövning.



Smaldal den 1 oktober 2004, efter rövning.

INVENTERINGEN 2005

Fullständiga inventeringar av de fågelarter som häckar på Stora Karlsö har genomförts dels 1984-85 (Hedgren 1985), dels 1998 (Hedgren & Kolehmainen 2000). Mot bakgrund av de omfattande rönningarna under åren 2001-2004 (se fotografierna på sid. 9-10) bedömde Länsstyrelsen det vara angeläget att snarast genomföra en ny inventering för att se vad som hänt med fågellivet efter det att en betydande del av öns buskvegetation tagits bort. Länsstyrelsen gav därför Tuomo Kolehmainen i uppdrag att genomföra en återinventering enligt samma metodik som använts vid de tidigare inventeringarna. Fältarbetet utfördes huvudsakligen under tiden 1 maj-30 juni 2005. En del räkningar av alkfåglar genomfördes dock redan i april.

Resultatet sammanfattas i tabellen nedan.

Art	Antal häckande par/revir		
	1984-85	1998	2005
Storskarv	0	0	978
Knölsvan	1	6	5
Grågås	1-2	6	6
Gravand	15-20	10	8
Gräsand	5	8	8
Ejder	1 100	1 190	1 080
Svärta	280	175	120
Småskrake	15-20	44	41
Storskrake	0	1	3
Vattenrall	0	0	>1
Strandskata	11	10	11
Större strandpipare	5	5	6
Tofsvipa	0	0	3
Enkelbeckasin	2	0	0
Rödbena	5	5	5
Roskarl	4	4	3
Skrattmås	2	0	0
Fiskmås	30	22	14
Silltrut	350	323	562
Gråtrut	414	826	546
Havstrut	2	2-3	8
Fisktärna	1	0	0
Silvertärna	6	15	41
Sillgrissla	7 500	Ej inventerad	6 000-6 500
Tordmule	1 675	4 500	7 500-8 000

Art	Antal häckande par/revir		
	1984-85	1998	2005
Tobisgrissla	34	10	6
Skogsduva	66	51	82
Tornseglare	7	1	3
Göktyta	1	2	0
Sånglärka	30	39	21
Hussvala	243	158	89
Skärpiplärka	15	13	13
Sädesärla	12	12	17
Näktergal	3	6	14
Svart röstjärt	0	0	1
Stenskvätta	19	25	34
Koltrast	9	10	17
Kärrsångare	2	3	3
Härmsångare	9	10	12
Höksångare	9	12	14
Ärtsångare	5	8	17
Törnsångare	12	15	17
Trädgårdssångare	6	6	2
Svarthätta	2	0	1
Lundsångare	1	0	0
Grönsångare	1	1	1
Gransångare	1	2	1
Lövsångare	29	56	66
Mindre flugsnappare	0	0	1
Grå flugsnappare	2	0	0
Svartvit flugsnappare	0	1	1
Blåmes	2	0	0
Talgoxe	1	9	7
Törnskata	8	5	4
Kaja	0	0	1
Kråka	2	1-3	9
Korp	0	1	1
Stare	28	17	22
Bofink	9	14	16
Grönfink	6	8	15

Art	Antal häckande par/revir		
	1984-85	1998	2005
Hämpling	5	9	10
Rosenfink	13	16	19
Gulspurv	7	8	15



Tordmule, en av de arter som har ökat allra mest på Stora Karlsö under de senaste årtiondena.

KOMMENTARER

Storskarv – 978 bon/par – *karta 1*

Trots att storskarvar började häcka på Lilla Karlsö redan 1992 (85 par) dröjde det ända till 2001 innan arten började häcka även på Stora Karlsö och då med 50 par i Svarthällar. Under de närmast följande åren ökade antalet häckande storskarvar i Svarthällar snabbt till 312 par 2002, 714 par 2003 och 987 par 2004. Ökningen fick dock ett tvärt slut 2005, då ”bara” 953 par häckade i Svarthällar. Däremot skedde en nykolonisering i Hassli, där 25 par häckade, de flesta i träd. (I Svarthällar häckar samtliga par på klippor eller i buskar av vejsel och häckkaragana.)

Enligt Kjell Larsson, Högsolan på Gotland, häckade drygt 7 000 par storskarv på Gotland 2005. Beståndet på Stora Karlsö utgjorde därmed knappt 14 % av det totala gotländska beståndet 2005.



Storskarvbon i den södra delen av Svarthällar. Bona läggs dels direkt på marken, dels i buskar.

Knölsvan – 5 bon/par – *karta 2*

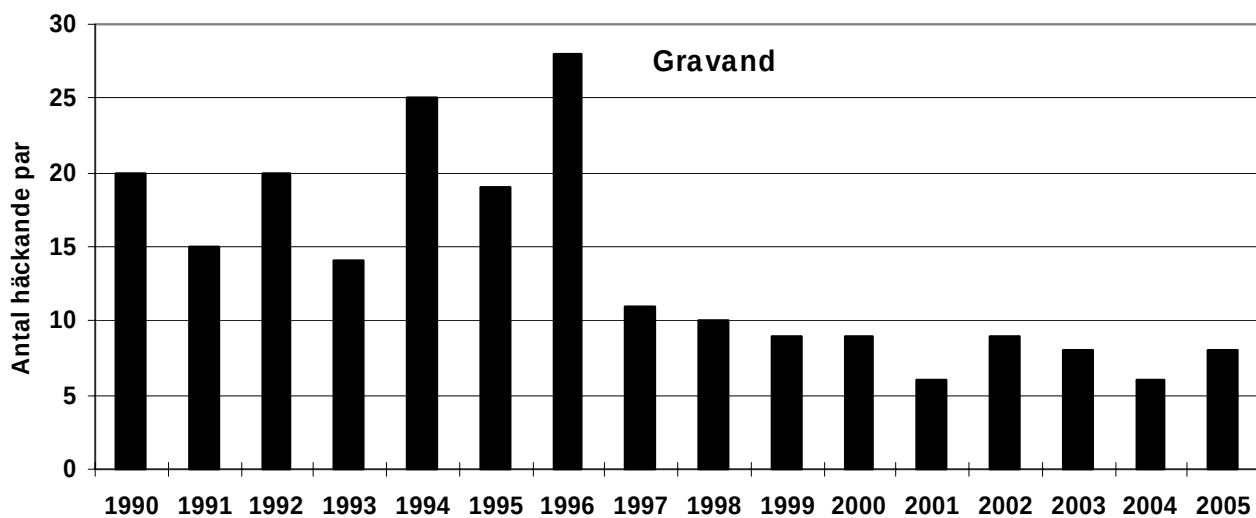
Antalet häckande par var ungefär lika många som 1998. Häckningarna misslyckades dock för hela fyra av paren. Det par som häckade vid Suderhamn fick dock ut åtminstone en unge.

Grågås – 6 par

Enligt sjöfågelräkningarna torde åtminstone sex par (= samma antal par som 1998) ha försökt häcka eller gått till häckning, men inga ungar observerades under våren.

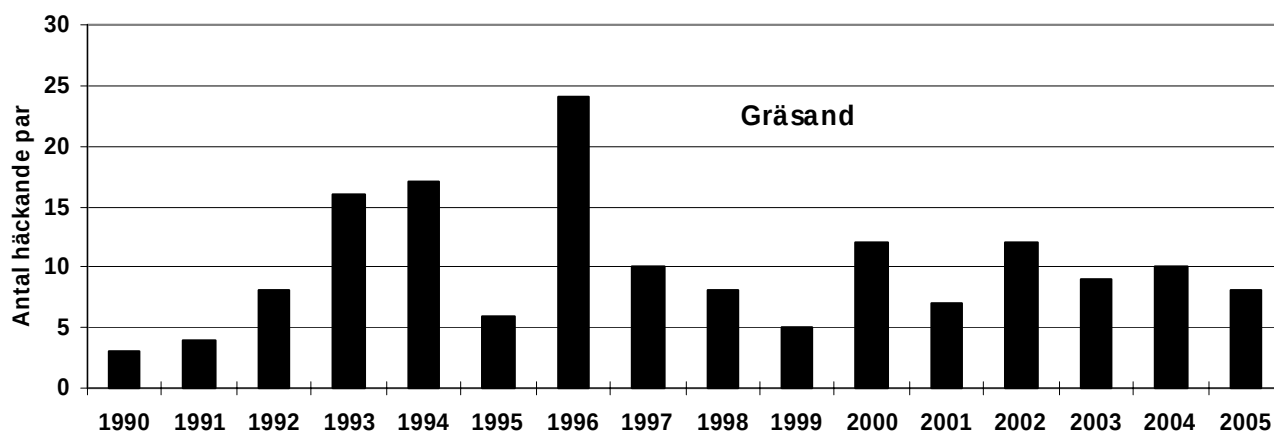
Gravand – 8 par

Sedan slutet av 1990-talet har antalet häckande par legat mellan 6 och 11. Resultatet 2005 är följaktligen ganska normalt.



Gräsand – 8 par

Beståndet har under senare stadigt legat kring 10 häckande par. Den enda ungvall (3 ungar) som observerades 2005 sågs den 12 maj i Hien. Tre dagar senare sågs troligen samma par åter i Hien men nu utan ungar.

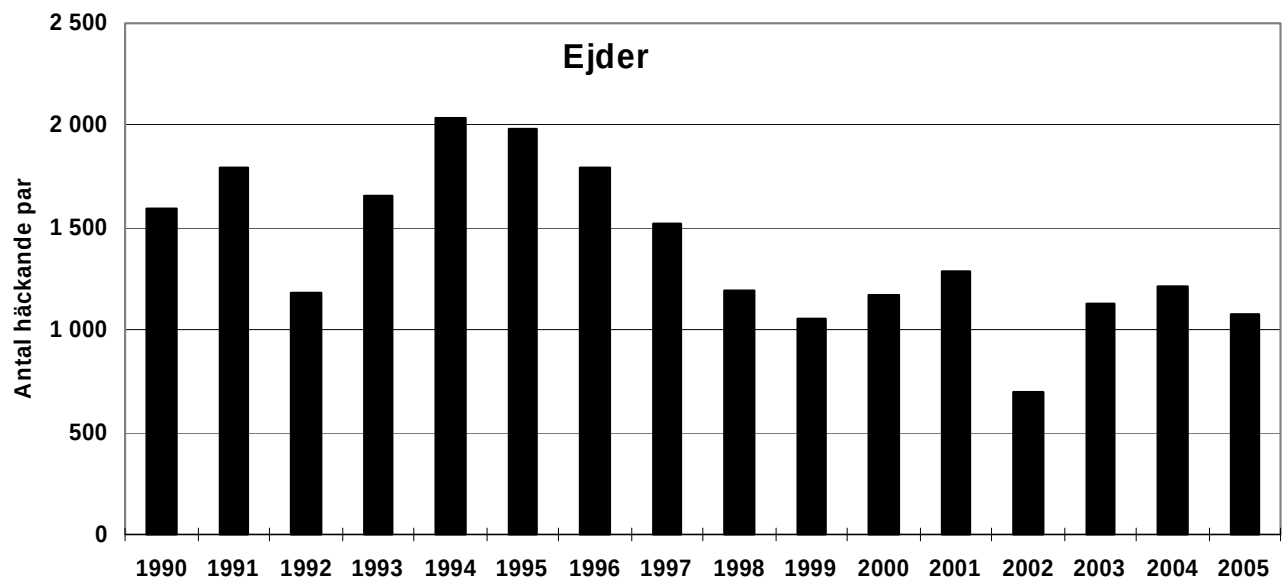


Ejder – 1 080 par

Efter en kraftig minskning under senare delen av 1990-talet har antalet häckande ejdrar under senare år legat kring 1 000 par. 2005 sågs de första kläckta ungarna (flera kullar), den 12 maj ett tämligen normalt datum. Den 15 juni räknades antal ådor med ungar runt ön – resultatet blev totalt 160 ådor men bara två (!) ungar. Övriga ådor hade förhoppningsvis simmat in till Gotlandskusten med sina ungar.

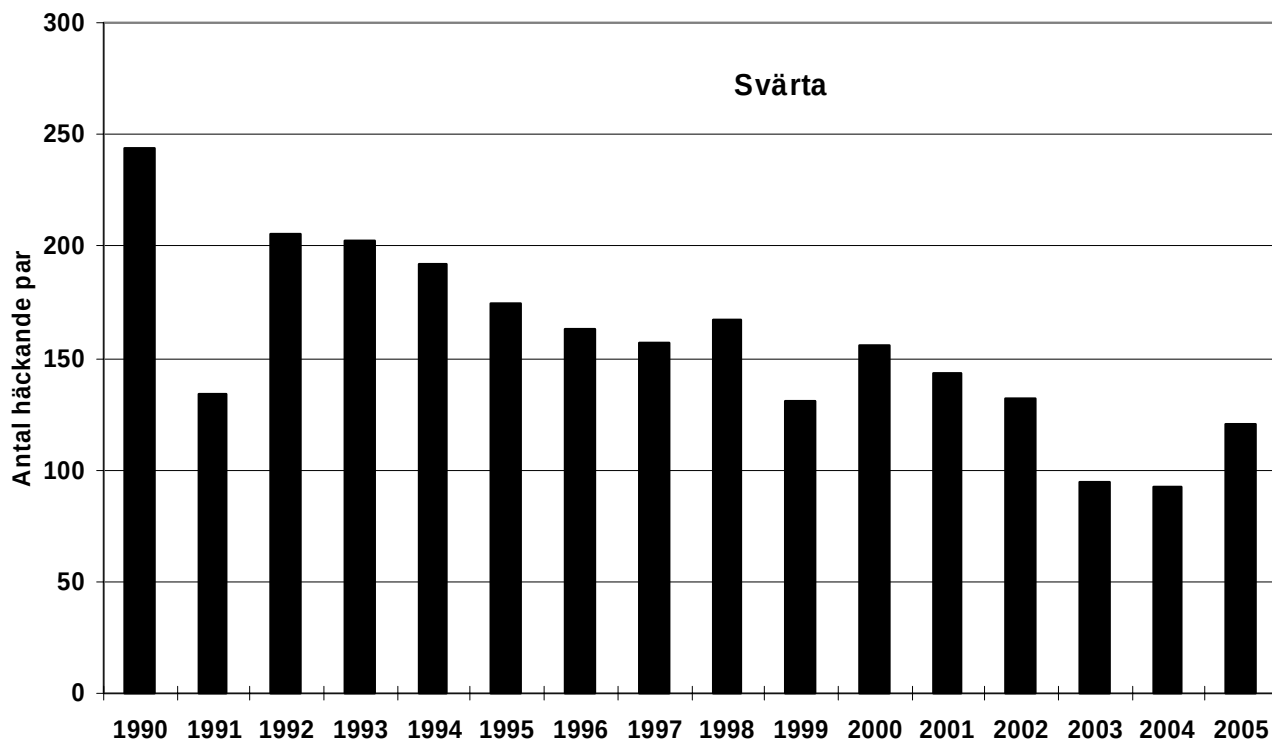


Ruvande åda.



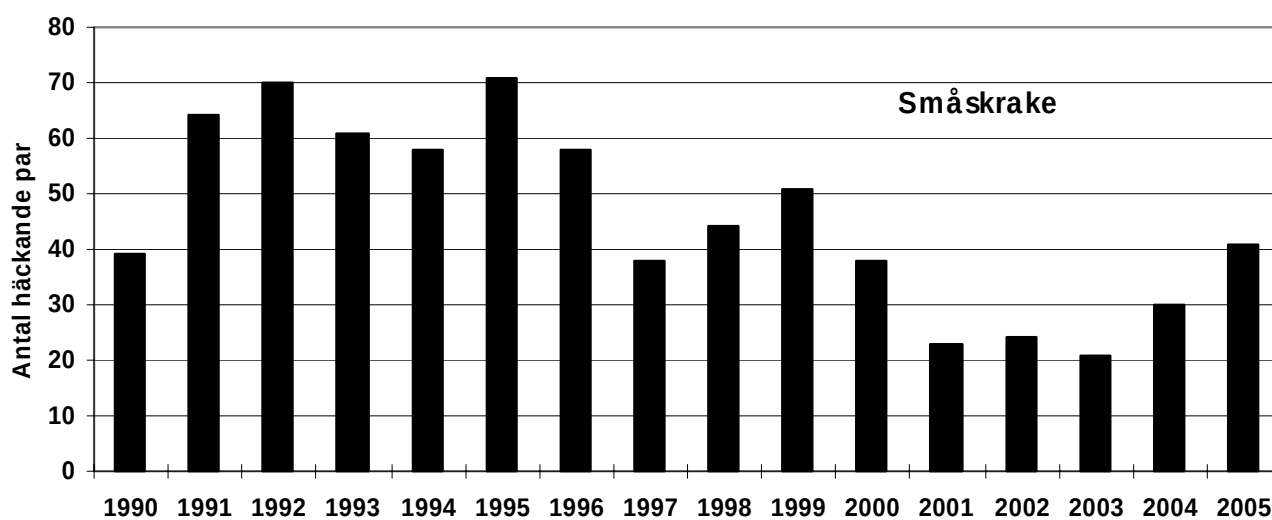
Svärta – 120 par

Antal häckande svärta fortsätter sakta men säkert att minska – jämfört med situationen i mitten av 1980-talet har beståndet mer än halverats.



Småskrake – 41 par

Efter några års nedgång tycks beståndet nu vara tillbaka på 1998 års nivå.



Storskrake – 3 par

Den 25 maj sågs en hona med ungar i Norderhamn.

Vattenrall – 1 par (revir) – karta 3

Vid ett flertal tillfällen har vattenrall hörts från Myren. Även inne i Björkar, mitt i bland björkarna, hördes vattenrall grymta vid två tillfällen och en gång nere vid södra delen av Stordal.

Strandskata – 12 par (bon/revir) – *karta 4*

Ingen förändring jämfört med 1998. Första kläckta ungarna sågs på Rönnudden den 23 maj.

Större strandpipare – 6 par (bon/revir) – *karta 5*

Inga större förändringar under den senaste 20-årsperioden. Det verkar som om de par som häckar i anslutning till mänskliga aktivitetsområden som Hien och Norderhamn ofta misslyckas på grund av störningar.

Tofsvipa – 3 par (bon/revir) – *karta 6*

Sammanlagt tre revir varav två på Marmorberget, där åtminstone det ena paret hade bo men troligen inte fick ut några ungar. Därutöver fanns ett revir på Rojsu haid. Ny som häckande art på Stora Karlsö. Att arten nu börjat häcka på Stora Karlsö är helt säkert ett resultat av de röjningar som genomförts under perioden 2001-2004 och som skapat stora öppna områden.

Storspov – 0 par

Ett par gjorde vissa trevande försök att häcka på Röjsu haid i början av april men sågs inte därefter. Noterbart är att det 2005 häckade hela 10 par storspov på Lilla Karlsö (Hjernquist 2006).

Rödbena – 5 par (revir) – *karta 7*

Liksom större strandpiparen uppvisar rödbenan inga beståndsförändringar under den senaste 20-årsperioden.

Roskarl – 3 par (revir) – *karta 8*

En viss minskning – från fyra till tre par – jämfört med 1998.

Skrattmås – 0 par

Två fåglar sågs para sig i Hien den 6 maj, men någon häckning konstaterades aldrig.

Fiskmås – 14 par (bon) – *karta 9*

Antalet häckande fiskmåsar på Stora Karlsö fortsätter att minska, och beståndet har nu halverats jämfört med förhållandena i mitten av 1980-talet. På Lilla Karlsö har däremot antalet häckande fiskmåsar ökat under senare år, och 2005 häckade 44 par (Hjernquist 2006).



Fiskmås på bo på stenblock i Norderhamn.

Silltrut – 562 par (bon) – karta 10

Räkning av bon genomfördes den 2 juni. Vid Brygge, innanför Gjaushäll och vid Lilla Äske häckade ett antal silltrutpar ute på klapperstenarna nere vid stranden, bland gråtrutar. Övriga par hade placerat sina bon under buskar högre upp på ön än gråtrutarna.

I mitten av 1970-talet var silltrutkolonin på Stora Karlsö förmodligen den största i Östersjön, och 1976 häckade hela 654 par på ön (Fredriksson 1977). Under de följande tio åren tycks det dock ha skett en snabb minskning – liksom på de flesta andra håll i Östersjön – och 1985 fanns det bara 375 par kvar (Hedgren 1985, Fredriksson 1992). Därefter tycks dock läget ha stabiliserats, och 1998 års 323 par innebar en förhållandevis ringa minskning jämfört med läget 1985.

Sedan 2003 har Karlsöarnas silltrutbestånd varit föremål för en mer intensiv studie, inom vilken man bl.a. årligen har inventerat antalet häckande par. År 2003 hittades därvid hela 532 bon och 2004 hittades 477 bon (Lif m.fl. 2005). Att döma av dessa resultat och årets 562 bon har silltrutbeståndet på Stora Karlsö återhämtat sig i förvånansvärd utsträckning under de senaste tio åren.

Gråtrut – 546 par (bon) – karta 11

Räkning av bon genomfördes den 18 maj. Sedan 1988 har antalet häckande gråtrutar minskat med en tredjedel.

Havstrut – 8 par (bon) – karta 12

En påtaglig ökning jämfört med 1998. En av individerna vid Stiudden var ringmärkt, och ringen kunde läsas av med tubkikare då fågeln en dag satt uppe på en av Fanterna och spanade. Det visade sig att den var märkt som bounge den 22 maj 1984 på Lilla Karlsö. Således var fågeln vid avläsningstillfället 21 år gammal. Troligen var det samma fågel som häckade på platsen redan 1998, men då kunde inte ringen läsas av.

Fisktärna – 0 par

Enstaka individer noterade men inga häckningsförsök detta år.

Silvertärna – 41 par (bon) – karta 13

Silvertärnorna fortsätter sin positiva trend. Antalet häckande par har mer än fördubblats sedan 1998. Häckområdena är i stort sett desamma som tidigare, förutom att paren på Suderslätt numera häckar mer spritt.

Sillgrissla – 6 000-6 500 par

Vissa dagar i april uppehåller sig nästan alla sillgrisslor och tordmular på vattnet utanför de strandavsnitt där de senare under säsongen skall häcka, och det är då möjligt att räkna dem. Mellan den 7 april och den 15 juni gjordes också flera försök att räkna antalet alkfåglar på vattnet och i luften runt ön. Så t.ex. sågs den 7 april minst 12 000 sillgrisslor och tordmular utanför Västerberget och Stornasar, och den 14 april ca 6 500 alkor utanför Spangände-Västerberget och 4 900 vid Stornasar.

Utifrån dessa resultat har antalet häckande par sillgrissla uppskattats till mellan 6 000 och 6 500 par fördelade enligt följande: Västerberget-Spangände - ca 4 000 par, Stornasar - ca 2 000 par, Svarthällar - ca 500 par och Hassli - 50-100 par. Om dessa siffror stämmer, innebär det att beståndets storlek är i stort sett oförändrad jämfört med förhållandena i mitten av 1970-talet (Hedgren 1975)



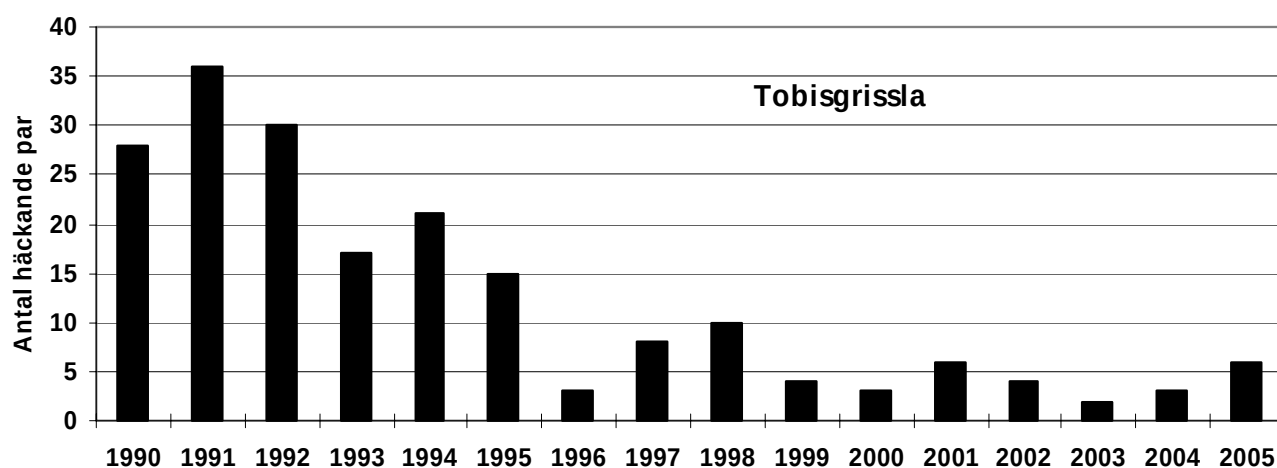
År 2005 häckade ca 4 000 par sillgrissla i Västerberget.

Tordmule – 7 500-8 000 par

Sedan 1998 har tordmularna utökat sina häckningsområden avsevärt, och numera kan man finna tordmular häckandes i skrevor långt uppe på ön, t.ex. i den låga klinten ovanför Suderslätt. Antalet tordmular på vattnet runt ön räknades den 25 april (18 170 ex.), 8 maj (7 680 ex.), 20 maj (8 650 ex.), 5 juni (8 050 ex.) och 15 juni (8 310 ex.). Utifrån dessa resultat har antalet häckande tordmular uppskattas till mellan 7 500 och 8 000 par, vilket dels innebär en dramatisk ökning jämfört med resultatet 1998, dels betyder att tordmullen numera är den talrikaste alkfågeln på Stora Karlsö.

Tobisgrissla – 6 par

Tobisgrisslan för numera en tynande tillvaro på Stora Karlsö, och beståndet består numera av bara ett handfull par som tycks häcka kring Brygge.



Skogsduva – 82 par – karta 14

En tydlig ökning jämfört med inventeringsresultatet 1998.

Ringduva - 0 par

I början/mitten av april sågs vid några tillfällen en spelflygande ringduva vid Myren. I övrigt noterades inga tecken på häckning.

Tornseglare – 3 par – karta 15

Inventeringsresultatet är förmodligen en underskattning, eftersom det är svårt att upptäcka en tornseglare som plötsligt slinker in i någon spricka i en bergsbrant. Däremot sågs ett flertal svepa utefter branterna och över plåtarna och då ofta parvis. Antalet ökar och minskar även med olika typer av väderlek; vid mulet och blåsigt väder kommer det ofta ut ett större antal till Stora Karlsö där de utnyttjar det lä som bildas utefter branterna.

Göktyta – 0 par

Ingen häckning detta år.

Sånglärka – 21 par – karta 16

I det närmaste en halvering av 1998 års resultat. Det är oklart om de omfattande röjningarna kan ha gett upphov till denna minskning.

Hussvala – 89 par – karta 17

En art som har minskat påtagligt sedan 1998. På Stora Karlsö kan den uppväxande lövskogen framför klintarna möjligen vara en delorsak till minskningen, eftersom en del tidigare häckbranter numera täcks av grönska. En minskning har dock noterats även på Lilla Karlsö (Hjernquist 2006), där ingen igenväxning har skett. Fyrbyggnaden är som tidigare den mest lockande häckplatsen på Stora Karlsö – 51 av de 89 bona fanns där. Ingen annan av byggnaderna på fyrplatån utnyttjas av hussvalorna.

Skärpiplärka – 13 par – karta 18

Beståndet av skärpiplärka verkar att hålla sig tämligen stabilt – ingen förändring sedan 1998. En av fåglarna vid Stornasar var ringmärkt på vänster ben. Stora och Lilla Karlsö fortsätter att vara artens viktigaste häckningslokaler på Gotland.

Sädesärta – 17 par – karta 19

17 häckande par innebär en klar ökning sedan 1998 (12 par).

Näktergal –14 par – karta 20

3 par 1984-85, 6 par 1998 och nu 2005 17 par – näktergalen fortsätter att öka på Stora Karlsö.

Svart rödstjärt – 1 par – karta 21

I början/mitten av april observerades ett antal svarta rödstjärtar på ön. Bl.a. höll en gammal hane till uppe vid fyren ett antal dagar i sällskap med en hona och några individer till, men någon sång hördes aldrig. Även nere vid Norderhamn höll ett antal individer till under samma period, fast där

var inga gamla hanar inblandade, bara ett par yngre. Inga tecken på häckning observerades dock förrän den 27 juni, då Jonas Sundberg såg en nyss flygg ungfågel vid fyren. Troligt är därför att ett par häckat någonstans i närheten.

Stenskvätta – 34 par – *karta 22*

Stenskvättan är inte oväntat en art som gynnats av röjningarna, och årets 34 par innebär en väsentlig ökning jämfört med 1998 (25 par).

Koltrast – 7 par – *karta 23*

Ytterligare en art som har ökat i antal under senare år.

Kärrsångare – 3 par – *karta 24*

En svårinventerad art. Ett flertal individer sjöng under ett par veckor i slutet av maj-början av juni för att därefter tystna helt. De tre markeringarna på kartan visar de tre troligaste reviren.

Härmsångare – 12 par – *karta 25*

Antalet häckande par håller sig sedan en längre tid tillbaka kring ett tiotal.

Höksångare – 14 par – *karta 26*

Det finns inga uppgifter om häckande höksångare på Stora Karlsö tidigare än från början av 1970-talet, då 4-5 par häckade på ön (Högström 1974). Troligt är dock att arten börjat häcka på Stora Karlsö redan någon gång på 1960-talet.



Den norra delen av Norderslätt erbjuder en idealisk häckningsmiljö för höksångaren, som tycks vilja ha just en sådan här blandning av snår av vejksel, slån, hagtorn, rosor och en, enstaka ungträd av främst ask (i vars toppar hanen gärna sitter och sjunger den första tiden efter ankomsten) samt – inte minst viktigt – öppna ytor med gräs och örter och rik tillgång på insekter av olika slag. År 2005 häckade tre par höksångare inom området på fotografiet.

I mitten av 1980-talet hade antalet häckande par ökat till nio, och 1998 var antalet par uppe i ett jämnt dussin.

Vid röjningsarbetena 2001-2004 lades stor omsorg ner på att inte göra några alltför genomgripande röjningar inom de då kända höksångarreviren. Tydligt är också att höksångarna inte alls verkar ha påverkats negativt av röjningarna, eftersom antalet häckande par faktiskt har ökat något sedan 1998.

Ärtsångare – 17 par – karta 27

Antalet häckande par har mer än fördubblats sedan 1998. Det är tydligt att denna art föredrar mer öppna buskmarker framför mer igenväxta sådana..

Törnsångare – 17 par – karta 28

Relativt lika resultat i jämförelse med -98.

Trädgårdssångare – 2 par – karta 29

Klar minskning mot -98. Årliga skillnader?

Svarthätta – 1 par – karta 30

1998 häckade inga svarthättor på ön. Årets sjungande hane satt i Hien.

Grönsångare – 1 par – karta 31

Även i 2005 har en grönsångare av och till sjungit i Hien under juni.

Gransångare – 1 par – karta 32

En gransångare sjöng väldigt intensivt i Hien hela första halvan av juni tills den plötsligt tystnade tvärt den 16 juni och därefter ej hördes av mera. En varnande fågel sågs dock vid båtboden i Hien den 27 juni.

Lövsångare – 66 par – karta 33

Sedan mitten av 1980-talet har antalet häckande par mer än fördubblats.

Mindre flugsnappare – 1 par – karta 34

Ett bobyggande par observerades i Hien den 10 juni. En ung hane och en hona byggde då ett bo "invävt" en murgröna. Paret har därefter av och till följts från jaktpaviljongens terrass i Hien. Förmodligen lade honan det första ägget i boet den 15 juni. Båda föräldrafåglarna var mycket diskreta, och hanen sjöng mycket sällan och då nästan bara någon enstaka trevande strof. En sådan strof ljud från hanen den 26 juni, då verkade det vara någon form av signal för ett "vaktombyte", eftersom honan då flög ur boet, och en stund därefter verkade det som om hanen tog hennes plats för ett tag.

Svartvit flugsnappare – 1 par – karta 35

Samma resultat som 1998: Ett par i Hien.

Talgoxe – 7 par – *karta 36*

Något färre än 1998 men förmodligen inom den normala mellanårsvariationen.

Törnskata – 4 par – *karta 37*

Även här en liten minskning men ändå snarlikt 1998 års resultat.

Kaja – 1 par – *karta 38*

Ett par häckade i den norra skorstenen på fyrbyggnaden. I april höll även ett par till i Norderhamn, i KP:s södra skorsten. De försvann dock när man i början av maj började elda i bastun. Tidigare har kaja bara häckat en gång på Stora Karlsö och då 1936 i en av almarna i Älmar (Flach 1953).

Kråka – 9 par – *karta 39*

En klar ökning av antalet häckande par jämfört med 1998. Möjligen kan kråkorna ha gynnats av att det numera finns ett stort antal får på ön under sommaren, vilket innebär att det ibland dör något enstaka lamm som då kan bli kråkmat.

Korp – 1 par – *karta 40*

Som vanligt häckade ett par strax norr om Kupro. Detta år kom endast två ungar på vingarna.

Stare – 22 par – *karta 41*

En tydlig ökning av antalet häckande par sedan 1998. I månadsskiftet maj/juni börjar ungarna flyga omkring på ön i små gäng, och lite senare verkar det som om det kommer ut ännu flera starar till ön. Kanske är Stora Karlsö ett bra tillhåll för starflockar efter det att ungarna har flugit ut.

Bofink – 16 par – *karta 42*

Ett snarlikt resultat jämfört med 1998 års. I Hien hittades tre av bona, och även boet uppe vid Bergshyddan hittades mellan fyrtrappsgrinden och baracken.

Grönfink – 15 par – *karta 43*

Även antalet häckande grönfinkar har ökat markant sedan 1998. Förmodligen har även denna art gynnats av det nya, öppnare landskapet?

Hämpling – 10 par – *karta 44*

Hämplingen är en art som har minskat i många delar av vårt land, men på Stora Karlsö (och förmodligen även på övriga delar av Gotlands) tycks den hålla ställningarna.

Rosenfink – 19 par – *karta 45*

Rosenfinkarna anlände relativt sent 2005 (första observationen gjordes den 15 maj) men fortsätter att hålla ställningarna väl på Stora Karlsö. Årets 19 par innebär till och med en liten ökning sedan 1998. Även den höga andelen gamla (3K+), utfärgade hanar fortsätter att hålla i sig. Endast två av de sjungande hanarna var honfärgade.



Utfärgad hane av rosenfink.

Gulsparv – 15 par – *karta 46*

Antalet häckande par har i det närmaste fördubblats sedan 1998. Även gulsparven verkat att ha gynnats av det nyröjda landskapet.



Trots de omfattande röjningarna 2001-2004 har antalet häckande gulsparvar fördubblats sedan 1998.

ÖKANDE OCH MINSKANDE ARTER

Arter som har ökat sedan 1998

Två arter framstår som de stora vinnarna sedan föregående inventering: storskarv och tordmule. År 1998 häckade det över huvudtaget inga storskarvar på Stora Karlsö, medan det 2005 fanns nästan 1000 par på ön!

Även tordmulens ökning är remarkabel, från drygt 1 500 par i mitten av 1980-talet och ca 4 500 par 1998 till uppemot 8 000 par nu 2005. Man kan fråga sig vad som ligger bakom en sådan kraftig ökning, speciellt som tordmulens nära släkting sillgrisslan inte alls tycks ha ökat under samma period.

Två andra arter som har ökat starkt, med 74 respektive 173 %, är silltrut och silvertärna. Speciellt silltrutens ökning är glädjande, eftersom den ras som förekommer i Östersjöområdet, *Larus f. fuscus*, har minskat kraftigt i stora delar av sitt utbredningsområde under den senare delen av 1900-talet (se t.ex. Svensson, Svensson & Tjernberg 1999) och numera är rödlistad inom kategorin Sårbar, VU (Gärdenfors m.fl.2005). Likaså glädjande är att skogsduvan, som även den är rödlistad (kategori Sårbar, VU), har ökat i antal med hela 60 % sedan 1998.

Med tanke på den radikala förändring av landskapet på Stora Karlsö som de omfattande röjningarna 2001-2004 medfört, kunde man kanske ha förväntat sig att många av de fågelarter som man normalt förknippar med buskmarker av olika slag skulle ha missgynnats och därmed minskat i antal. Det kan därför verka överraskande att arter som höksångare, ärtsångare, törnsångare, lövsångare, grönfink, hämpling, rosenfink och gulspurv inte alls har minskat utan tvärtom alla har ökat i antal. Förklaringen är förmodligen den, att tillgången på buskar att lägga boet i sällan är en begränsande faktor för dessa arter. De gynnas därför av röjningar och bete som skapar en mosaik av buskage som skapar vindskydd åt flygande insekter och solöppna områden med lågvuxen gräs- och örtvegetation och rik tillgång på smådjur av allehanda slag.

Mindre oväntat är att en art som stensksvattan tycks trivas med det numera betydligt öppnare landskapet

Arter som har minskat sedan 1998

Bland de arter som uppvisar tydliga minskningar sedan 1998 återfinner vi svärta (-31 %), fiskmås (-36 %), gråtrut (-34 %) och tobisgrissla (-40 %). För både svärtans och fiskmåsens del är dessa minskningar fortsättningar på en trend som funnits redan tidigare, och som för tobisgrisslans del gäller hela Sverige (Svensson, Svensson & Tjernberg 1999). Även på andra håll på Gotland har tobisgrisslan minskat dramatiskt. På Östergarnsholm, som hyser Gotlands i särklass största koloni av tobisgrissla, häckade 1987 220 par (Pettersson 1988). År 2004 fanns det bara 44 par kvar (Ola Wizén muntligen).

Eftersom fiskmåsen under senare år snarast har ökat i antal på Lilla Karlsö (Hjernquist 2006), är det svårt att förstå varför denna art fortsätter att minska på Stora Karlsö.

När det gäller gråtruten, är det möjligt att den minskning som har skett på Stora Karlsö sedan 1998 återspeglar en påbörjad återgång till en mer "naturlig" nivå. I takt med att hanteringen av hushållsavfallet på våra deponier successivt har förbättrats, har tillgången på föda minskat allt mer för gråtruten (se t.ex. Bengtsson 2005). I början av 1950-talet häckade bara ca 250-300 par gråtrut på Stora Karlsö (Flach 1953). Kanske är vi på väg tillbaka till en gråtrutstam av samma storlek som på mitten av 1900-talet.

Av tättingarna är det främst hussvala och sånglärka som har minskat sedan 1998, båda med mer än 40 %. Enligt Lindström & Svensson (2006) har omkring två tredjedelar av Sveriges sånglärkor försvunnit sedan 1975. Orsaken är inte klar, men den kraftiga minskningen kan åtminstone delvis bero på förändrade jordbruksmetoder i övervintringsområdena.

LITTERATUR

- Bengtsson, K. 2005. Är gråtrutens storhetstid förbi? – Anser 44: 145-162.
- Broqvist, K. & Magntorn, K. 1989. Inventering av träd- och buskvegetationen på Stora Karlsö. – Länsstyrelsen i Gotland län.
- Flach, B. 1953. Översikt av Stora Karlsö fågelfauna. – Fauna och Flora 1953: 28-92.
- Fredriksson, R. 1977. Rapport från en påbörjad undersökning av silltrut på Stora Karlsö 1976. – Bläcku 3: 6-12.
- Fredriksson, R. 1992. Silltruten på Stora Karlsö och dess status på övriga Gotland. – Bläcku 18: 21-31.
- Gärdenfors, U. m.fl. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – ArtDatabanken.
- Hedgren, S. 1975. Det häckande beståndet av sillgrissla i Östersjön. – Vår Fågelvärld 34: 43-52.
- Hedgren, S. 1985. Häckande fåglar på Stora Karlsö 1984-85. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Hedgren, S. & Kolehmainen, T. 2000. Häckande fåglar på Stora Karlsö 1998. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Hedgren, S. 2004. Restaurering av alvarmiljöer på Stora Karlsö. Projekt nr LIFE00NAT/S/7118. Slutrapport. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Hjernquist, B. 2006. Lilla Karlsö – årsrapport 2005. Svenska Naturskyddsföreningen.
- Högström, S. 1974 (Fågelrapport från) Gotland 1972. – Vår Fågelvärld 33: 83-84.
- Lif, M., Hjernquist, M., Olsson, O. & Österblom, H. 2005. Long-term population trends in the Lesser Black-backed Gull *Larus f. fuscus* at Stora Karlsö and Lilla Karlsö, and initial results on breeding success. – Ornis Svecica 15: 105-112.
- Lindström, Å & Svensson, S. 2006. Övervakning av fåglarnas populationsutveckling. Årsrapport för 2005. – Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Pettersson, L.-Å. 1988. Östergarnsholm. Inventering av häckfågelfaunan 1987. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. – Vår Fågelvärld, supplement 31.



Karta 1. Storskarv, bon.



Karta 2. Knölsvan, bon.



Karta 3. Vattenrall, revir



Karta 4. Strandskata, bon/revir.



Karta 7. Rödbena, bon/revir



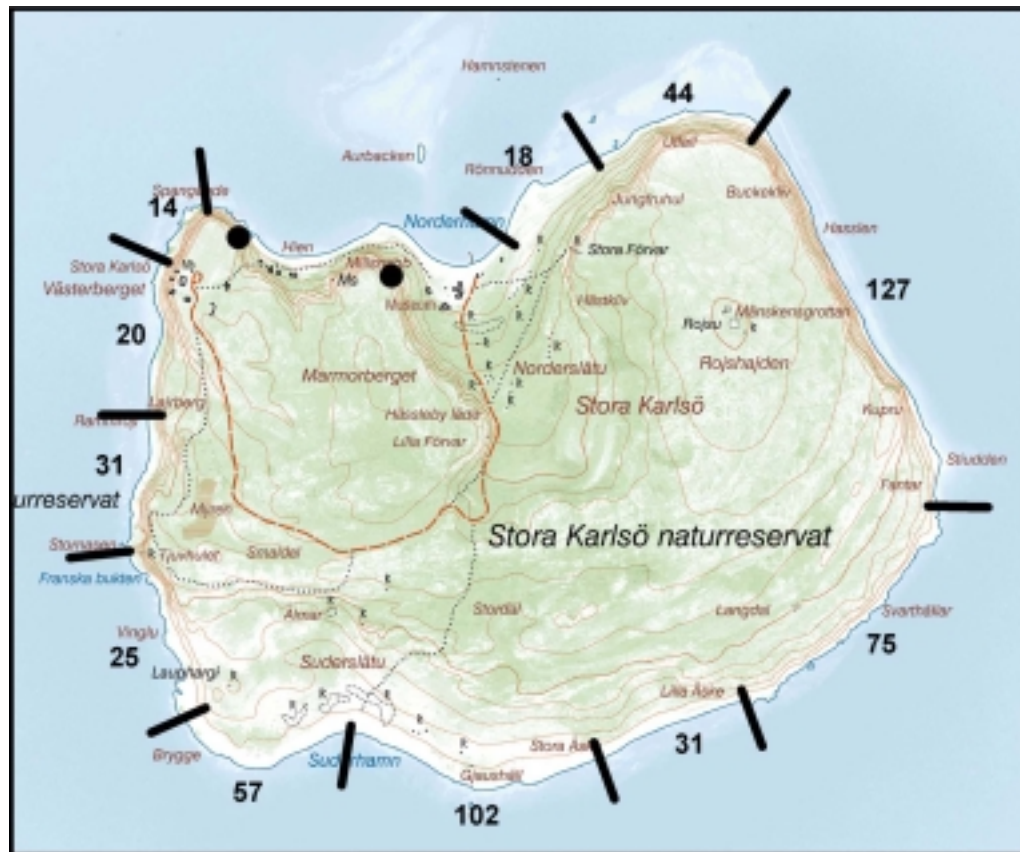
Karta 8. Roskarl, bon/revir.



Karta 9. Fiskmåås, bon.



Karta 10. Silltrut, bon.



Karta 11. Gråtrut, bon.



Karta 12. Havstrut, bon.



Karta 13. Silvertärna, bon.



Karta 14. Skogsduva, bon.



Karta 15. Tornseglare, bon.



Karta 16. Sånglärka, bon/revir.



Karta 17. Hussvala, bon.



Karta 18. Skärpiplärka, bon/revir.



Karta 19. Sädesärla, bon/revir.



Karta 20. Näktergal, revir.



Karta 21. Svart rödstjärt, bon/revir



Karta 22. Stenskvätta, bon/revir.



Karta 23. Koltrast, bon/revir.



Karta 24. Kärrsångare, revir



Karta 25. Härmångare, revir.



Karta 26. Höksångare, revir.



Karta 27. Ärtsångare, revir.



Karta 28. Törnsångare, revir.



Karta 29. Trädgårdssångare, revir.



Karta 30. Svarthätta, revir.



Karta 31. Grönsångare, revir.



Karta 32. Gransångare, revir.



Karta 33. Lövsångare, bon/revir.



Karta 34. Mindre flugsnappare, bon.



Karta 35. Svartvit flugsnappare, revir.



Karta 36. Talgoxe, revir.



Karta 37. Törnskata, revir.



Karta 38. Kaja, bon.



Karta 39. Kråka, bon/revir.



Karta 40. Korp, bon.



Karta 41. Stare, bon.



Karta 42. Bofink, revir.



Karta 43. Grönfink, revir.



Karta 44. Hämpling, revir.

